

**სოფელ თეზის მოსახლეობა მეცხრამეტე
საუკუნის დასაწყისში**

(1804 წლის პირველი რუსული კამერალური აღწერის მიხედვით)

მოკლე შინაარსი

კასპის მუნიციპალიტეტის სოფელი თეზი ისტორიული ქსნის საერისთავოს სამხრეთ-დასავლეთით მდებარე სასახლდურო ზოლის სოფელი გახლდათ, რომელიც შეჭრილი იყო ამილახვრების სამფლობელოში. აქედან გამომდინარე, 1804 წლის პირველ რუსულ კამერალურ აღწერაში იგი ქსნის საერისთავოს სოფლებთან ერთადაა აღწერილი.

ნაშრომის დასაწყისში საუბარია ქსნის ერისთავების სამხრეთით ექსპანსიაზე, საერისთავოს აღზევებაზე და ბოლოს გაუქმებაზე, ასევე მოკლედ მიმოვიხილათ სოფელ თეზის გეოგრაფიულ გარემოს და ღირშესანიშნაობებს.

მოცემულია ჩამონათვალი იმ პირებისა, ვინც 1804 წლის აღწერის მონაცემებში გვხვდება, დაზუსტებულია ზოგიერთი შეცდომით მითითებული გვარი, ნაჩვენებია, თუ რა მიწებს ფლობდნენ იქ მოსახლენი, ვის უხდიდნენ გადასახადს და რა სახის იყო ეს გადასახადები. ცალკეა გამოყოფილი მემამულეთა ყმები და ცალკე - საეკლესიო, რომლებიც განსხვავებულ გადასახადებს იხდიდნენ.

ასევე ნაშრომში, სათანადო წყაროების დამოწმებით, საუბარია აქ მცხოვრებთა გვარების წარმომავლობაზე, დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ მოსახლეობის დიდი ნაწილი თანამედროვე ახალგორის მუნიციპალიტეტიდანაა თეზში ჩასახლებული.

ბოლოს მოცემულია ცნობები სოფლის დღევანდელი დემოგრაფიული ვითარების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: ქსნის საერისთავო, კამერალური აღწერა, მოსახლეობა, კომლი, ეკლესია, მიწის მესაკუთრე, სახაზინო გადასახადი.

POPULATION OF VILLAGE TEZI IN EARLY NINETENTH CENTURY

Abstract

village of Tezi is in the Kaspi municipality, which was a village on the southwestern border of historic Ksani Saeristavo, which had been invaded by the Amilakhvars. Therefore, in the first Russian census of 1804, it is recorded along with the villages of Ksani Saeristavo.

At the beginning of the article we will talk about the expansion Eristavi of Ksani to the south, the erection of Sariistovo and its abolition.

A list of the persons found in the census of 1804 is given, with some erroneous surnames being specified, showing the lands owned by the people who were taxed, and what the taxes were. Landlords and churchmen were separate who paid different taxes.

Also in the work, according to the relevant sources, the origin of the surnames of the inhabitants is mentioned, observation shows that a large part of the population is settled in the modern Akhlagori municipality.

Finally is information about the current demographic situation in the village.

Key Words: Saeristavo of Ksani, Cameral description, Population, Household, The Church, Landowner Treasury tax.

შესავალი. ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების შემდეგ, 1804 წელს ჩატარდა პირველი რუსული კამერალური აღწერა, რომლის მიხედვით ყოფილი ქსნის საერისთავოს მოსახლეობა წარმოდგენილია ანანურის მაზრის აღწერილობაში (ანანურის... 254). აღწერის მიხედვით, ქსნის ხეობაში ნაჩვენებია სულ 915 კომლი, აქედან 646 ქართველია, 179 ოსი (ძირითადად ცხოვრობდნენ ქსნის სათავეებთან და მდინარე ჭურთის ხეობაში) და 90 კომლი სომეხი (ცხოვრობდნენ ახალგორში, მათ შორის უმრავლესობა გასომხებული ქართველია, მიზეზები ის., ახლოური, ახალგორი, 2006).

პირველი კამერალური აღწერის ბეჭდური პირი, საიდანაც ჩვენ ვისარგებლეთ, დაცულია გორის ეთნოგრაფიულ მუზეუმში, იგი მუზეუმს 1956 წელს გადასცა ცნობილმა მეცნიერმა სარგის კაკაბაძემ თავისი შენიშვნებითა და კომენტარებით.

როგორც იგი წერს: „აღწერა იძლევა ძვირფას ცნობებს სათანადო სოფლებისა და მხარეების მოსახლეობის სამეურნეო ცხოვრების შესახებ, არკვევს აგრეთვე ამ მოსახლეობის სოციალურ რაობას, საკომლო კერძო მფლობელობის შეხამებას სათემო მფლობელობასთან და სხვა“ (გსიემ., 1956, გვ. 5). რუსულ აღწერას წინ უძღოდა 1803 წლის იენისში ჩატარებული იოანე ბატონიშვილის საუფლისწულო აღწერა, რომლის შემაჯამებელი ოქმები შეტანილია „აქტების“ მეორე ტომში (АКТЫ, 1868, 82-83). ს. კაკაბაძის დაკვირვებით „განსხვავება 1803 და 1804 წლის ცნობებს შორის არის მცირე“ (გსიემ., 1956, 5). დასაწყისიდანვე აღვნიშნავ, რომ რუსულ ნაბეჭდ ტექსტში ხშირია უზუსტობები სახელების, უფრო მეტად გვარების და სოფლების მითითებისას, რასაც, ჩვენს სტატიაშიც და ზოგადად, ტექსტზე მუშაობისას, შეძლებისდაგვარად ვასწორებთ...

მეთოდები. საკითხის კვლევისას ვიყენებთ თანამედროვე ისტორიულ მეცნიერებაში აპრობირებულ მეთოდებს. ტექსტს სრულად ახლავს საკვლევი თემის ძირითადი წყარო - პირველი რუსული კამერალური აღწერა. გვარებზე დაკვირვების მეთოდით ვაზუსტებთ გეოგრაფიულ არეალს, საიდანაც მოხდა სოფელ თეზში მოსახლეობის მიგრაცია. საკვლევ წყაროს ვადარებთ უახლოესი პერიოდის ქართულ სტატისტიკურ აღწერილობებს, შედარების მეთოდი გვეხმარება რუსულ ტექსტში შეცდომით მითითებული სახელების და გვარების დაზუსტებაში. ვეცნობით სოფლის მოსახლეობის თანამედროვე სურათს და ანალიზის მეთოდის მეშვეობით ვახდენთ განსახედვრას, თუ როგორ შეიცვალა წლების შემდეგ დემოგრაფიული ვითარება.

მიზანი. ნაშრომის მიზანია საზოგადოება გაეცნოს - როგორი ვითარება იყო ქსნის საერისთავოს სოფელ თეზში დემოგრაფიული კუთხით მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში. რამდენი კომლი ცხოვრობდა, მათ შორის რამდენი იყო მამაკაცი, რამდენი - ქალი. მითითებული მამულების შემოსავლებისა და გადასახადების, აგრეთვე მებატონეების მიხედვით გვსურს შევისწავლოთ სოფლის სოციალური და ეკონომიკური ყოფა.

მსჯელობა. 1804 წლის ქსნის სათავადოს მოსახლეობის აღწერა სოფელ თეზიდან იწყება, დასაწყისში მითითებულია, რომ სათავადო ეკუთვნოდა მეფის ძეს იოანეს და ამჟამად ერისთავების მფლობელობაშია. მოგვხსენებათ სამხრეთით ექსპანსიის შემდეგ ქსნელი მებატონეები საკმაოდ ვრცელ

ტერიტორიებს ფლობდნენ. დ. გვრიტიშვილის დაკვირვებით, XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში მათ განკარგულებაშია 240 სოფელი, გარდა ამისა, ყმები ჰყავდათ ქალაქ ცხინვალში (20 კომლი და ქართლის სხვადასხვა სოფლებში: პარიანში, ხვითში, თერგემში, დვანში, ძარში... (გვრიტიშვილი, 1955: 83).

1777 - 78 წლების მიჯნაზე, ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე მეორე, ქსნის ერისთავის გიორგი ყულარადასის განდგომის მიზეზით სათავადოს აუქმებს. ი. ბარათაშვილის ცნობით: „ქალაქს ჩამოიყვანეს გიორგი ერისთავი ხელ-ხუნდით და რევაზ და ზურაბ ხელშეკრული ჩამოიყვანეს. ქრისტეშობის 1. ქორონიკონს 465 (1777 - დ.ა.) (იასე ოსეს ძე ბარათაშვილი, 1950, 81). გიორგი ერისთავის დატყვევებისა და მამულის ჩამორთმევის თარიღად 1778 წელს მიგვითითებს დავით ბატონიშვილი (ბატონიშვილი, 1941: 15). თუმცა ჯ. გვასალია ქსნის საერისთავოს გაუქმების თარიღად 1774 წელს მიიჩნევს (გიორგი ყულარადასის გაერისთავების წელი - დ.ა.) და აღნიშნავს, რომ მეფემ ერისთავებს მხოლოდ ქსუისი, ტყვიავი, მარანა, კარალეთი, რეხა, მეჯვრისხევი, სათემო, კუმისი, ნავთლული და გორსა და ცხინვალში ერისთავთა ქონება დაუტოვა, ერისთავთა დანარჩენი მამულები სახასოდ გამოცხადდა და უფლისწულებს გიორგის (ქსნის ხეობა) და იულონს (ლიახვის ხეობა) გადაეცათ, თავის მხრივ, გიორგიმ კუთვნილი ხეობა იოანესა და ბაგრატს გადასცაო (გვასალია, 1986: 564). 1786 წელს მეფემ მუამბოხე როსტომ ერისთავსა და მის ძმებს მეჯვრისხევი და რამდენიმე სხვა სოფელი ჩამოართვა, 1790 წელს გვერდისძირი და იმავე წელს განდევნეს საერისთავოდან, მათი ქონება კი იოანე, ბაგრატ და იულონ ბატონიშვილებმა გაინაწილეს. ქსნის, საფერშეთის, ალევის, ცხრაძმის, ჭურთის, ქარჩოხისა და ჟამურის ხეობები იოანეს ხვდა წილად. 1801 წლის 27 იანვარს ბატონიშვილებმა ერისთავებს ქსნის ხეობა, მეჯვრისხევი, ვაკე და გვერდისძირი დაუბრუნეს... უფრო მეტიც, იმავე წლის 3 თებერვალს დავით ბატონიშვილი თავის განმარტებით წერილში აღნიშნავდა, რომ ერეკლემ ქსნის ერისთავებს უკანონოდ ჩამოართვა ქონებაო (АКТЫ, 1878: 379). აქვე იმასაც ვიტყვით, რომ 1815 წელს საიმპერატორო კარმა აჯანყებულ ქსნისხეველთა მოთხოვნით ქსნის ერისთავებს ძალაუფლება ჩამოართვა...

რაც შეეხება სოფელ თეზს, იგი საერისთავოს სამხრეთ-დასავლეთის სასაზღვრო ზოლის სოფელი იყო. ამილახვრების სა-

მფლობელოში შეჭრილი თეზი და ლამისყანა ქსნის ერისთავებს ეკუთვნოდათ, ხოლო ერისთავების სამფლობელოში შეჭრილი ახმაჯი და ბოლი - ამილახვრებს (გვრიტიშვილი, 1955: 71).

ამჯერად თეზი კასპის მუნიციპალიტეტის სოფელია, მდებარეობს კასპიდან 18 კილომეტრის დაშორებით, მდინარე ქსნის მარჯვენა მხარეს, მუხრანის ვაკის ჩრდილო-დასავლეთით, ზღვის დონიდან 620 მეტრზე. აქ ადრევე ყოფილა მოსახლეობა დამკვიდრებული, რისი დამადასტურებელიცაა სოფლის მახლობლად აღმოჩენილი გვიანდელი ბრინჯაოს ხანის სამოსახლო გორა (თეზი, 1979: 637).

სოფლის მნიშვნელოვანი ძეგლებია კვირაცხოვლისა და წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიები.

კვირაცხოვლის ეკლესია გვიანფეოდალური ხანით თარიღდება, მდებარეობს სოფლის ჩრდილოეთით, შემადლებულ ადგილზე, ნაგებია რიყის ქვით. ეკლესიის ეზო წრიული გალავნითაა შემოზღუდული, რომელიც დაზიანებულია. იქვეა სასაფლაო (საქართველოს ისტორიის... 1990: 161). XIX საუკუნით დათარიღებული წმინდა გიორგის ეკლესია აგებულია რიყის ქვით სოფლის ცენტრში. თავის დროზე მოხატული ყოფილა, მოგვიანებით ინტერიერი შეუღესავთ და შეუთეთრებიათ, სამხრეთიდან ეკვრის გალავნით შემოზღუდული პატარა ეზო, სადაც ორი საფლავია (საქართველოს ისტორიის... 1990: 160-161).

2013 წლის წმინდა სინოდის კრების გადაწყვეტილებით, სოფელი თეზი საქართველოს საპატრიარქოს სამთავისისა და კასპის ეპარქიას ექვემდებარება (წმიდა სინოდის... 2013).

1804 წლის აღწერით თეზში ქსნის ერისთავის, გავრილა რატივეის (რატიშვილის) და იოანე ნათლისმცემლის საეკლესიო ყმებს უცხოვრიათ, სულ 36 ოჯახს. რატიშვილები ქსნის ერისთავების განაყარი შტო იყო. 1953 წლის 20 ივნისს, ქსნის ხეობაში მოგზაურობისას, რატიშვილებზე და მათ ყმებზე ყურადღებას ამახვილებს ნ. ბერძენიშვილი: „ქსოვრისი შევიარეთ. აქ იყვნენ რ ა ტ ი შ ვ ი ლ ე ბ ი, მათი საყმო იყო ყანაყეთიც. ქსნის ხეობა უფრო სოფელმრავალია არაგვისაზე. აქა-იქ ერისთავიანთ სახლებია“ (ბერძენიშვილი, 1990: 423). როგორც ვხედავთ, რატიშვილებს ყმები საერისთავოს სხვა სოფლებშიც ჰყავდათ. მათი საძვალე ჯერ კაბენის მონასტერი იყო, შემდეგ ისტორიული სოფელი თელავიანი. საგულისხმოა, რომ სოფელი თეზი ერეკლე მეორემ 1783 წელს ბეჟან რატიშვილს სამკვიდრო მამულის - ჟამურის სანაცვლოდ გადასცა: „ქსანიც ჩუენთ-

ვის სახასოთ დავდევიტ. მოხველ და შენს სამკვიდროს მამულს ჟამურზე ლაპარაკი დაიწყე. უნდა მოგცემოდა, მაგრამ რადგანაც მთაში იყო (მდებარეობს მდინარე ქსნის ზემო წელზე - და.) ეს შენი მამული, ჟამურიც ქსანზე დავდევიტ და ჩუენის სახასოთ დავადევიტ და შენის წილის ჟამურისა, შულაგრისა და ყმის სამაგიეროთ, გაგიცვალებთ და გიბოძეთ ლამისყანას ბოლოს თეხი ხარაბა სოფელი“ (სცსა, 1450; გვასალია, 1983: 74-75). სიტყვა „ხარაბა“, რომელიც არაბულ-სპარსული წარმოშობისაა, განანაგებულ, ტიალ, მიტოვებულთან ასოცირდება. „გვიანდელი ფეოდალური პერიოდის აღმოსავლეთ საქართველოს საისტორიო მასალებში იხსენიება ხარაბა სოფელი, მამული, ციხე, დუქანი, აბანო, წისქვილი, ბაღი და სხვა. ხარაბა ჩართული იყო სამოქალაქო ბრუნვაში, კერძოდ, იყიდებოდა, საზღაურად (მაგალითად, საუპატიოდ) მიეცემოდა, შეიწირებოდა და ქონების გაყოფისას წილშიც შედიოდა... ხარაბა ადგილების „გაკეთება“ ერეკლე მეორის პროგრამის სოციალური პოლიტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მხარეს შეადგენდა“ (ი. ფუტყარაძე, 1987: 434). სოფელ თეხის გაპარტახების მთავარ მიზეზად ლეკიანობა უნდა მივიჩნიოთ, ნ. ბერძენიშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჟამი საქართველოს უძიმესი ძნელებლობისა (ბერძენიშვილი, 1944: 178). ქსნის ხეობას რომ მძიმე დაღად დააჩნდა დაღესტნელი აბრაგების თარეში. ეს ჩანს გერმანელი მოგზაურის გიულდენშტედტის მონათხრობში, იგი ხშირად ახსენებს სიტყვებს: „გაპარტახებული“, „ნაოხარი“; „ლორწობნის ახლოს არის გაპარტახებული სოფელი ტონჩა“, „გავიარეთ განადგურებული სოფელ ძეგლევის ნაშთები“, „გავცდით ნაოხარ სოფელ ოძისის ოთხკუთხა ვიწრო კედლებს“... (გიულდენშტედტი, 1962: 51-53). გიულდენშტედტი იმ გზასაც ასახელებს, რომლითაც ლეკები გადაადგილდებოდნენ: „ილტოხის ახლოს ქსანსა და ნარეკვავს შორის მდის ჩვეულებრივი გზა ლეკებისა, რითაც ისინი არაგვიდან, მჭადისჯვარზე გავლით, მიდიან მთით ლამისყანამდე და ქრცხინვალამდე“ (გიულდენშტედტი, 1962: 53). ვრცელი ანალიზი იხ., ახლოური, გიულდენშტედტი, 2016). ლეკები ლამისყანისკენ მიმავალ გზაზე, რომ თეხსაც ააოხრებდნენ, ესეც ბუნებრივია, ამიტომაც არის, რომ 1804 წლის აღწერაში, ძირითადად, ქსნის ხეობის სხვადასხვა სოფლებიდან ჩასახლებული კომლები გვხვდება:

ქსნის ერისთავის ყმები, ქართველები, რომლებსაც მიწა არ ჰქონიათ, ამუშავებენ მუხრანელის საკუთრებაში არსებულ მიწებს და მებატონეს უხდიან მისივე განკარგულებით დაწესებულ დალას, ანუ მარცვლეულით გადასახადს, მიწით სარგებლობისთვის.

- 1) მღვდელი გიორგი მამუკა შვილი, 4 მამაკაცი, 5 ქალი.
- 2) მღვდელი მახარაბელი ყველაშვილი, 3 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 3) ივანე თინიკა შვილი, 3 მამაკაცი, 3 ქალი.
- 4) ფიოდორ ელურიძე (ილურიძე - დ. ა), 3 მამაკაცი, 3 ქალი.
- 5) ოსეპ დორეული, 5 მამაკაცი, 3 ქალი.
- 6) ბერო გუჯია შვილი (ბუჯია შვილი - დ. ა.), 4 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 7) სიღამონ ბუნტუროვი (ბუნტური - დ. ა.), 1 მამაკაცი, 1 ქალი.
- 8) შიო მჭედელაშვილი, 3 მამაკაცი, 1 ქალი.
- 9) ვასილი ბუნტური, 3 მამაკაცი, 1 ქალი.
- 10) ბერო როხროხაძე, 4 მამაკაცი, 4 ქალი.
- 11) ლაზარე მილაური, 6 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 12) ლაზარე წიკლაუროვი (წიკლაური - დ. ა), 4 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 13) ივან წიკლაუროვი (წიკლაური - დ. ა), 1 მამაკაცი, 1 ქალი.
- 14) სიხარული ჭიკაძე, 5 მამაკაცი, 4 ქალი.
- 15) დათუნა შარმაღანი (შერმაღინი - დ. ა), 4 მამაკაცი, 3 ქალი.
- 16) პატარკაცი ყველა შვილი, 3 მამაკაცი, 3 ქალი.
- 17) გლახა შარმაღინა (შერმაღინი - დ. ა), 5 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 18) თომა ბუნტური, 5 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 19) ნინია ბაშარული, 3 მამაკაცი, 4 ქალი.
- 20) გიორგი შარმაღინა (შერმაღინი - დ. ა), 5 მამაკაცი, 5 ქალი.
- 21) საბუჯური ბუჯია (შვილი - დ. ა), 4 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 22) შავლა (შაღვა - დ. ა) ხოკრიშვილი, 1 მამაკაცი, 1 ქალი.
- 23) აქედ გომელა (აღდგომელა - დ. ა) შიუკაშვილი, 2 მამაკაცი, 1 ქალი.
- 24) ძაღლია პაველ შვილი (პავლიაშვილი - დ. ა), 2 მამაკაცი, 2 ქალი.

არც ესაა გასაკვირი, რომ ქსნის საერისთავოს სამხრეთ-დასავლეთის სასაზღვრო ზოლის სოფელში მცხოვრები ერისთავის ყმები მუხრანელი მებატონის მიწით სარგებლობენ, სამუხრანბატონოს საკმაოდ ვრცელი ტერიტორია ეკავა, მისი ჩრდილოეთ საზღვარი ოძისი იყო, რომელიც ქსნის ერისთავებს ეკუთვნოდათ, ხოლო დასავლეთით საამილახვროს ემიჯნებოდნენ, აქედან გამომდინარე, მკითხველისათვის გასაგები ხდება თეზის სიახლოვე მუხრანთან...

თავად გავრილა რატიევის (რატიშვილის - დ. ა.) ყმები, ქართველები:

- 25) იესე გონა შვილი, 1 მამაკაცი, 1 ქალი.
- 26) გიორგი გონა შვილი, 5 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 27) როსტევეან გონა შვილი, 3 მამაკაცი, 3 ქალი.
- 28) ნინია გონა შვილი, 3 მამაკაცი, 1 ქალი.
- 29) გლახა გონა შვილი, 2 მამაკაცი, 1 ქალი.
- 30) სტეფან მახარა შვილი, 2 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 31) ბერი მახარა შვილი, 3 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 32) იესე გულია შვილი, 3 მამაკაცი, 2 ქალი.
- 33) ივან ქართველი შვილი, 4 მამაკაცი, 3 ქალი.

სულ რატიშვილის ყმების სიაში 9 კომლია, 43 დღის მიწა აქვთ, ხაზინას გადასახადს უხდიან მიწის მესაკუთრის დადგენილი გადასახადის მიხედვით, ნატურის სახით, 10 1/2 კოდი პური, 7 კოდი ხორბალი, 3 1/2 კოდი ქერი... სულ 7 მანეთსა და 70 კაპიკს.

ერისთავისა და რატიშვილის მიწაზე ცხოვრობს 33 ოჯახი, 109 მამაკაცი, 76 ქალი, რატიშვილის ყმებს აქვთ 43 დღის სახნავი მიწა და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გადასახადს იხდიან ხაზინისთვის...

იოანე ნათლისმცემლის საეკლესიო ყმები, ქართველები:

1) ავთანდილ რიკული (ხრიკული - დ. ა.), 4 მამაკაცი, 3 ქალი, 20 დღის მიწა, 1 ბაღი, მოჰყავს 120 თუნგი ღვინო, 5 კოდი პური, აქვს წისქვილი, სახაზინო არ გადაუხდია, გადაიხადა საეკლესიო გადასახადი 25 თუნგი ღვინო, 1 ცხვარი, 1 მანეთის გამომცხვარი პური, 50 კაპიკის ცვილი და საკმეველი, სულ: 5 მანეთი.

2) ბერი დოლა შვილი (დოლიშვილი? - დ. ა.), 4 მამაკაცი, 2 ქალი, 10 დღის მიწა, 1 ბაღი, მოჰყავს 120 თუნგი ღვინო, გადაიხადა ასევე 5 მანეთი.

3) ნინია დოღე შვილი (დოღიშვილი? - დ. ა.), 3 მამაკაცი, 1 ქალი, გადაიხადა ასევე 5 მანეთი.

საეკლესიო ყმები 3 ოჯახია, 11 მამაკაცი, 6 ქალი, 40 დღის მიწა, 1 წისქვილი, 3 ყურძნის ბაღი, მოჰყავთ 360 თუნგი ღვინო, სახაზინო გადასახადს არ იხდიან, საეკლესიო გადაიხადეს 15 მანეთი, ღვინის, ცხვრის ანუ საკლავის, გამომცხვარი პურის, ცვილისა და საკმეველის სახით.

სულ სოფელ თეზში უცხოვრია 120 მამაკაცს და 82 ქალს, მათ მფლობელობაშია 83 დღის მიწა, მოჰყავთ 360 თუნგი ღვინო, აქვთ 1 წისქვილი, გადაიხადეს 22 მანეთი და 70 კაპიკი (გსიემ, 1956: 1-5).

1803 წლის იოანე ბატონიშვილის საუფლისწულოს აღწერის შეჯამებითი ცნობების მიხედვით თეზში 32 კომლია, 91 მამაკაცი, 66 ქალი (АКТЫ, 1868: 82). როგორც ვხედავთ, მეკომურთა რაოდენობა ერთი წლის მანძილზე 4 ოჯახითაა გაზრდილი, თუმცა მკვეთრადაა შემცირებული სულადობრივი რაოდენობა, როგორც მამაკაცების (120-დან 91-მდე), ისე მდედრობითი სქესის (82-დან 66-მდე).

შედეგები და დასკვნები. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, მოსახლეობის ნაწილი ქსნის ხეობის მთის სოფლებიდანაა ჩამოსახლებული, ძირითადად, ქარჩოხის, ჭურთისა და ცხრაზმის ხეობებიდან. ქსნის ხეობის მთის მოსახლეობის ბარის ზოლში და, კერძოდ სოფელ თეზში, მიგრაციაზე თავის დროზე ყურადღება გაამახვილა დ. გვრიტიშვილმა, როგორც იგი აღნიშნავს, სოფელ თეზში მცხოვრები ბუნტურები მოსულნი არიან ცხავატიდან, ხრიკულები - ქურთიდან, ყველაშვილები - ყველდაბიდან (გვრიტიშვილი, 1955: 76). ცხადია, ამ შემთხვევაში ცნობილი მეცნიერი თავის თანამედროვე თეზის მოსახლეობაზე საუბრობს, დაახლოებით მეოცე საუკუნის 50-ანი წლები... მხოლოდ ერთი შენიშვნა გვექნება - ყველაშვილები მახიარეთიდან უნდა იყვნენ მოსულები, იქ იყო მათი სამკვიდრო, ყველაშვილი და ყველდაბა, როგორც ჩანს, მკვლევარმა შექანიკურად გააიგივა ერთმანეთთან, თორემ მან ჩვენზე უკეთ იცოდა, ქსნის ხეობის რომელ სოფელში რომელი გვარი ცხოვრობდა.

მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში თეზში მოსახლეობის დიდი ნაწილი თანამედროვე ახალგორის მუნიციპალიტეტიდან იყო ჩასახლებული: თინიკაშვილი თინიკანიდან, დორეული დორეთკარიდან, იღურიძე იღურთკარიდან, ბუჯიაშვილი ჭურთიდან, ხრიკული ნახიდიდან, პავლიაშვილი პავლიანთკარიდან,

ბუნტური ცხავატიდან, შერმადინი მშველიეთიდან, ბაშარული დაბკნეთიდან, ხოკრიშვილი ვაკედან, შიუკაშვილი უკანამხრიდან და ასე შემდეგ... აღნიშნულ სოფელში მთიელთა ჩასახლება მომდევნო პერიოდებშიც გაგრძელდა, მაგალითად, აქ ცხოვრობენ სოფელ ახლოურთიდან ჩასახლებული ჩემი გვარის რამდენიმე კომლი. ზოგადად, ქალაქ კასპში და მის სოფლებში ქსნის ხეობიდან მიგრირებული ასეულობით ოჯახი ცხოვრობს.

გადასახადების მიხედვით ირკვევა, რომ სოფლის მოსახლეობის წამყვანი დარგი მემინდვრეობაა, მოჰყავთ პური, ხორბალი, ქერი... როგორც დ. გვრიტიშვილი შენიშნავს, ქსნის ხეობის როგორც მთის ისე ბარის ზოლში „შედარებით უფრო დიდი უნდა ყოფილიყო ქერის ხვედრითი წონა“ (გვრიტიშვილი, 1955: 151).

თეზის მიწები, ქსნის ხეობის მთის მოსახლეობის მამულეებისგან განსხვავებით, უფრო ნაყოფიერია და სახნავად გამოსაყენებელი, რაც განაპირობებდა მთის ჭარბი მოსახლეობის ბარისკენ მიგრაციას, ერისთავების ყმები, უმეტესწილად, ისევ ერისთავის მამულში მკვიდრდებოდნენ. მემინდვრეობის გარდა, აქ განვითარებული ყოფილა მევენახეობა და მეფუტკრეობა, რომელსაც, ძირითადად, საეკლესიო ყმები მისდევდნენ, მათ ევალებოდათ სწორედ იოანე ნათლისმცემლის ტაძრისთვის ცვილისა და საკმევლის გაღება. ასევე, ბუნებრივია, განვითარებული იქნებოდა მეცხოველეობა და მესაქონლეობა; მთიდან ჩამოსული ხალხი, ადვილად ვერ შეელოდა ტრადიციულ საქმიანობას, ოღონდ ამ დარგის ხვედრითი წილი შედარებით მცირე ჩანს... მხოლოდ საეკლესიო ყმებს ევალებათ ტაძრისთვის საკლავის შეწირვა, თუმცა არაა მითითებული, რა სახით იხდიან გადასახადს ერისთავის ყმები, რომლებიც მუხრანელის მიწაზე იდგნენ... არ არის გამორიცხული მათ მუხრანის მიწები საძოვრადაც გამოეყენებინათ. ისტორიულად ცნობილია, რომ ქსნის ხეობელები ცხვრის საზამთრო საძოვრებად იყენებდნენ ქართლის ბარის სოფლებს, მათ შორის ძეგლევს, ქსოვრისს, ოძისს, წილკანს, ოკამს, მუხრანს, ალაიანს და ასე შემდეგ... უფრო მოგვიანო პერიოდში მუხრანში ფარეხებიც ჰქონდათ აგებული ციხისძირის ქედზე, დამპალოს ქედზე და წლევის მთასთან (მაკალათია, 1975: 66-67). მუხრანი რომ ნაყოფიერი და ზამთარში ცხოველთა საბალახოდ საუკეთესო სოფელი იყო, ამაზე ვახუშტიც მიგვითითებს: „ესე მუხრანი ფრიად შემკული არს ზამთარ სითბოთი, და მეფეთა სადგური, ბალახ-ჩაღიან-

ლერწმოვანი, ზაფხულს მშუენი, კეთილ-აგარაკოვანი, ცივნი წყარონი, ჰავით მშუენი. მოსავალნი მტილთა, წალკოტთა, ვენახთა, თესლ-მარცვალთა მრავლად ნაყოფიერებს. პირუტყენი, აქლემს გარდა, ყოველნი მრავალნი, რამეთუ ზამთარ ბალახთა მძოვარნი არიან“ (ბატონიშვილი, 1973: 352).

უნდა ითქვას ისიც, რომ მეთვრამეტე საუკუნის ქსნის ხეობის სტატისტიკურ აღწერილობებში თეხი არ გვხვდება (იხ.: თაყაიშვილი, 1945; ჯავახიშვილი, 1967)...

ბოლოს, 2002 წელს თეხში 995 ადამიანი ცხოვრობდა, 514 მამაკაცი და 481 ქალი, მოსახლეობის 99 პროცენტი ქართველია (საქართველოს მოსახლეობის... 2003: 230). 2014 წლის მონაცემით სოფლის მოსახლეობა საგრძნობლად და შემცირებული, 738 ადამიანიდან 377 მამაკაცია, 361 - ქალი.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

ანანურის... 254: ანანურის მაზრის აღწერილობა, სცსა, ფონდი 254, საბუთი, 59, ფურცელი 101-131.

ახლოური, ახალგორის, 2006: ახლოური დ., ახალგორის ისტორია, თბ., 2006.

ახლოური, გიულდენშტედტი., 2006: ახლოური დ., იოჰან (ანტონ) გიულდენშტედტი ქსნის ხეობაში, თბ., 2006.

ბატონიშვილი, 1941: ბატონიშვილი დ., ახალი ისტორია, ბატონიშვილი ბ., ახალი მოთხრობა, გამოსცა თამარ ლომოურმა, თბ., 1941.

ბატონიშვილი, 1973: ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბ., 1973.

ბერძენიშვილი, 1944: ბერძენიშვილი ნ., XVIII საუკუნის საქართველოს ისტორიიდან, მსკი, ნაკვ., I, 1944.

ბერძენიშვილი, 1990: ბერძენიშვილი ნ., საქართველოს ისტორიის საკითხები, თბ., 1990.

გვასალია, 1983: გვასალია ჯ., აღმოსავლეთ საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ნარკვევები (შიდა ქართლი), თბ., 1983.

გვასალია, 1986: გვასალია ჯ., ქსნის საერისთავო, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ., 10, თბ., 1986.

გიულდენშტედტი, 1962: გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში, გერმანული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო გ. გელაშვილმა, ტ., I, 1962.

გვრიტიშვილი, 1955: გვრიტიშვილი დ., ფეოდალური საქართველოს სოციალური ურთიერთობის ისტორიიდან (ქართლის სათავადოები), თბ., 1955.

გსიემ, 1956: გორის ისტორიულ ეთნოგრაფიული მუზეუმი (გსიემ), ყოფილი ქსნის საერისთავოს მოსახლეობის აღწერა 1804 წ., შემოსული 1956 წელს, №7486.

თაყაიშვილი, 1954: თაყაიშვილი ე., ქსნის საერისთავოს სტატისტიკური აღწერილობა (ქსსა), სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 45, თბ., 1951.

თეზი, 1979: თეზი, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ., 4. თბ., 1979.

იასე ოსეს ძე ბარათაშვილი, 1950: იასე ოსეს ძე ბარათაშვილი, ცხოვრება-ანდერძი, მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისთვის, ნაკვ., 28, 1950.

მაკალათია, 1975: მაკალათია მ., მეცხოველეობა, წიგნში „ქსნის ხეობა“, თბ., 1975.

საქართველოს ისტორიის... 1990: საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა, ტ.5, თბ., 1990.

საქართველოს მოსახლეობის... 2003: საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები (საქართველოს სოფლების მოსახლეობა), ტ. II, თბ., 2003.

სცსა 1450: საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1450, საბუთი 28-140 (3).

წმინდა სინოდის... 2013: წმიდა სინოდის სხდომის ოქმი, 15.10. 2013.

ფუტკარაძე, 1987: ფუტკარაძე ი., ხარაბა, ქსე, ტ., 11, თბ., 1987.

ჯავახიშვილი, 1967: ჯავახიშვილი ივ., საქართველოს ეკონომიური ისტორიის ძეგლები, ტ., I, 1967.

Акты, 1968: Акты, собранные Кавказской археографической комиссией: Том II. Тифлис, 1868.

Акты, 1878: Акты, собранные Кавказской археографической комиссией: Том VII. Тифлис, 1878.